

KAPITOLY Z DĚJIN ČÍNSKÉHO STAROVĚKU (do začátku 3. století n. l.)

Doba Západní Čou – pokračování

Čínští dějepisci a pozdější tradice považují založení dynastie Čou za významný dějinný mezník. Zpočátku jsou nicméně nápadné spíše společné rysy kultury Šang a Čou.

Archeologové nezjistili žádnou podstatnou kulturní proměnu po nástupu nové dynastie, naopak vidí kontinuitu jak ve způsobu odlévání bronzů, tak v kultuře pohřbívání. Kromě toho se první králové Čou snažili stejně jako králové Šang vyčíst osud z puklin na věštebných kostech. A konečně měla i organizace státu a společenský řád obou dynastií mnoho společného – v obou případech se stát skládal ze soustavy měst s nejbližším okolím, obklopených neosídleným územím, v obou případech bylo základním principem společenské organizace pokrevní příbuzenství, v obou případech přecházela moc zřídka na někoho jiného než na členy rodiny. Kulturní blízkost lze snad vidět i v tom, že dynastie Čou přijímala elitní bojovníky Šang do svých služeb, že do oblastí dříve patřících dynastii Šang byl spolu s princem panovnického rodu Čou dosazen potomek posledního vládce z rodu Šang a že po potlačení jeho povstání byl lénem obdařen opět jeden z princů rodu Šang.

Na bronzích dynastie Čou z doby krále Mu-wanga (周穆王 *Zhōu Mù Wáng*, vládl asi 956–918 př. n. l.) však pozorujeme dramatickou kulturní proměnu. Objevují se jiné tvary i ornamenty, výrazně se mění typy nádob a složení rituálních souborů. Tyto změny jsou tak významné, odlišnosti od tradice Šang tak zřetelné, že byly interpretovány jako projev „rituální revoluce“. Skutečnost, že malé soubory rituálních bronzů, typické pro rané období Západní Čou, ustupují od doby krále Mu-wanga velmi početným ansáblům, by mohla naznačovat, že obětování předkům, probíhající dosud v malém rodinném kruhu, bylo nahrazeno ceremoniemi, které před širokým publikem inscenovali zvláště k tomu určení specialisté.

Jak již bylo řečeno, dynastie Čou porazila dynastii Šang a její spojence dvěma akcemi, časově od sebe vzdálenými jen několik let: jednak válečnými taženími za krále Wu-wanga přibližně kolem roku 1046/1045 př. n. l., jednak pozdějšími boji vedenými Čouským vévodou. V prvním případě nastoupil do boje jednotný rod Čou, obklopený svými spojenci, kdežto v druhém byl vládnoucí rod rozštěpen a Čouský vévoda se spojenci čelili frontě, kterou tvořili

příslušníci jeho vlastního rodu spolu s potomky a přívrženci rodu Šang. Teprve když porazili toto povstání, přistoupili představitelé dynastie Čou k oněm pro ně tak typickým krokům k zajištění vlády nad obrovským územím, jehož hlavní město na řece Wej na západě mělo ke všemu špatné dopravní spojení s novými oblastmi na východě. Kolonie zřízené po tomto druhém, definitivním dobytí východu byly svěřeny především příbuzným královského rodu, ale také dalšímu z potomků dynastie Šang, přestože jeden z nich už kdysi proti novým vládcům povstal.

Kolonie se skládaly v podstatě ze strategicky důležitých měst, obehnaných hradbami. Byly to státy částečně autonomní, neboť jejich vládci byli sice povinni poslušností a věností králi rodu Čou, ale na svém teritoriu měli v záležitostech náboženských a vojenských volnou ruku. Podstatným rysem tohoto systému byla ozbrojená posádka z příslušníků urozených vrstev, umístěná v opevněném městě a dohlížející na obyvatelstvo okolních osad, což byli rolníci, nucení svému pánovi sloužit nebo odvádět dávky. Jinými slovy, v tomto systému existoval zásadní rozdíl nejen mezi šlechtou a rolnictvem, ale i mezi rolníky z bezprostředního okolí města a rolníky z odlehlých oblastí. Ti totiž byli prakticky mimo dosah městských států.

Tento systém, zvaný čínsky *feng-tien* 封建 *fēngjiàn*, označuje standardní chronologická literatura zpravidla jako „feudalismus“. To ovšem budí dojem, jako by měl čouský stát rysy evropského středověku a byl snad svazkem smluvně svázaných politických jednotek, v němž čouský král neměl mimo svou vlastní doménu skoro žádnou moc. Právě tato teze byla nedávno s odvoláním na nápisy na bronzích a archeologické nálezy silně zpochybněna. Námitka zněla v podstatě takto: Při dosazování regionálního vládce (abychom neužívali evropského termínu „leník“ nebo „man“) se král jako na zdroj své autority a symbol čouského státu odvolával na rodové předky a sebe sám „odosobňoval“. Regionální vládce byl tak panovníkovi zavázán pouze nepatrně, a už vůbec nedošlo mezi nimi k nějakému fyzickému kontaktu, jaký byl obvyklý při středověkém udělování léna.

V evropském středověku se udělení léna odehrálo nutně mezi dvěma svobodnými jedinci a znamenalo celoživotní osobní vztah. Něco takové není v dynastii Západní Čou doloženo. Mezi čouským králem a regionálními vládci nebyl poměr lenního pána a vazala, nýbrž poměr panovníka a poddaného. Regionální státy dynastie Západní Čou disponovaly veškerými právy nad svými poddanými a svým územím a vykonávaly tytéž funkce jako centrální čouská vláda. Existují i doklady, že regionální vládce zemi prodal, nebo že král zemi regionálnímu vládci

odňal a dal jinému. Naproti tomu evropská středověká léna byla v podstatě jen stipendia, umožňující svému držiteli plnit smluvní povinnosti vůči králi (uděliteli léna). Bylo principiálně vyloučeno, aby držitel léna zemi prodal, a odnětí léna bylo možné pouze tehdy, nedodržel-li závazky.

Příbuzní čouského krále a někteří zvláště zasloužilí příslušníci vládnoucí vrstvy dostali do dědičného užívání území i s obyvatelstvem – podle velikosti území pak dostali tituly podle systému pěti šlechtických titulů (*wu-t'üe* 五爵 *wǔ jué*). Obvykle se překládají evropskými ekvivalenty podle anglického a francouzského systému: *kung* 公 *gōng* (vévoda), *chou* 侯 *hóu* (markýz), *po* 伯 *bó* (hrabě), *c' zǐ* 子 *zǐ* (vikomt) a *nan* 男 *nán* (baron). Tito vládci dědičných údelů (*ču-chou* 诸侯 *zhūhóu*) zase obdarovávali půdou své podřízené. Systém údelů v podstatě trval až do vytvoření první centralizované říše Čchin ve 3. století př. n. l. Základním projevem podřízení *ču-chou* čouskému králi byla daň, jejíž výše závisela na hodnotě jednotlivých vládců dědičných údelů. Odmítnutí poslat panovníkovi daň znamenalo neuznání jeho nejvyšší moci.

Významné rozdíly vidíme i v organizaci vojenství. Středověké armády byly volným spojením většinou profesionálních, smluvně zavázaných vojáků, zatímco čouští králové disponovali stálým vojskem. V celé éře dynastie Západní Čou existovaly dvě stálé královské ozbrojené formace, z nichž jedna, umístěná v blízkosti hlavních měst Feng a Chao, se nazývala „Šest armád západu“ (*si liou š'* 西六师 *xī liù shī*), druhé (východní) se říkalo „Osm armád Čcheng-čou“ (Čcheng-čou *pa š'* 成周八师 *Chéngzhōu bā shī*). V Šesti armádách bylo podle pozdějších textových pramenů 75 tisíc mužů, v Osmi armádách 100 tisíc. Kromě toho měli i regionální vládci své jednotky, které byly králi k dispozici, a na sklonku Západní dynastie Čou si také někteří mocní šlechtici uvnitř hlavního královského území drželi soukromé armády. Například při protiútoky na E (u Nan-jangu v provincii Che-nan), vedeném králem I-wangem (周夷王 *Zhōu Yí Wáng*, vládl asi 865-858 př. n. l.), byly armády Čou podporovány válečnými vozy, vozataji a pěšáky jistého vévody z královského území.

Čím bylo způsobeno nápadné oslabení dynastie Západní Čou v roce 771 př. n. l.? Kromě historického vývoje lze jmenovat řadu příčin, zvláště ničující zemětřesení v roce 780 př. n. l., na počátku vlády posledního krále Západního Čou Jou-wanga nebo spory o následnictví. Například zmíněný poslední král sesadil nástupce trůnu, což je případ nejnámější, avšak nikoli jediný. Hlubší důvody lze vidět ve vývoji systému *feng-tien*.

V počátcích dynastie, a tím spíše v letech expanze na východ, mohli králové Čou členy své rodiny velkoryse obdarovávat územími a městské státy byly obklopeny rozsáhlými volnými oblastmi, které vládci městských států štědře přidělovali mezi rozvětvené příbuzenstvo. Kromě toho byli tehdy čouští králové dost mocní, aby mohli držitele lén, své poddané, eventuálně přeložit z jednoho místa na druhé nebo určit libovolně jejich následníky. Po skončení expanze začalo však volných území mezi městskými státy ubývat, králové rodu Čou vojensky slábli a vazba mezi regionálními vládci a králem i význam společného původu se pomalu ztrácely.

V souvislosti s tím jmenujme jako důležitou příčinu oslabení autority královské rodiny v Západním Čou příbuzenský systém, pro říši Čou typický: „řád rodové linie“ (*cung-fa* 宗法 *zōngfǎ*). Podle tohoto řádu dědil prvorozený syn hlavní manželky postavení a majetek svého otce, a místo aby moc cirkulovala mezi sourozenci, dostávali královi bratři vlastní území, což mělo přispět k zeměpisnému rozšíření královské moci. Podstatným rysem „řádu rodové linie“ je však zakládání a paralelní existence různých rodových linií. Nejenže se vedlejší linie musely podřizovat představiteli linie hlavní, navíc – považujeme-li pozdější „Záznamy o obřadech“ (*Li ti* 礼记 *Lǐ jì*) za věrohodné – ztrácely po pěti generacích právo obětovat při obřadech společnému předkovi. Jinak řečeno, po pěti generacích vypadávaly vedlejší linie z rodokmene se společným praotcem.

Posledním důležitým důvodem zániku západočouského království bylo nepřátelství, jež k němu chovaly nečínské severní a severozápadní kmeny a stát Čchu, ležící v údolí řeky Jang-c'. Čouský královský rod sám nebyl už od katastrofálního útoku na jih v polovině 10. století př. n. l. vojensky dost silný, aby mohl těmto problémům čelit, a v posledním století dynastie Západní Čou nesly hlavní břemeno války proti barbarskému národu Žung (Čchüan Žung 犬戎 *Quǎn Róng* a Si Žung 西戎 *Xī Róng*) z větší části státy Ťin a Čchin, čímž autorita rodu Čou přirozeně dále slábla.

4. Východní Čou (770–221). Období politické roztržičnosti. Období Jar a podzimů a Válčících států (Čhun-čchiou a Čan-kuo). Hegemoniální systém a vojenské aliance. Reformy významných panovníků.

Obecný úvod

Přestěhování hlavního města Čouů z jejich tradiční základny v oblasti dnešního Si-anu dále na východ do Luo-i, zvaného též Čcheng-čou, v roce 770 př. n. l. znamenalo prakticky konec moci státu Čou. Čouští králové, kteří na východě neměli pevnou oporu, se museli spoléhat na pomoc sousedních států nejen, aby se bránili proti nájezdům ostatních mocností, ale také při řešení interních problémů. Celé období až do roku 476 př. n. l. dostalo jméno období Jara a podzimu či Jar a podzimů (Čchun-čchiou 春秋 *Chūnqiū*) podle slavné kroniky státu Lu, Konfuciova rodiště, zachycující události let 722–481 př. n. l. Bylo to období feudální roztržičnosti nikoli nepodobné středověké Evropě. Již v 8. století bylo v ústřední oblasti někdejší čouské říše na 170 států a na periférii dalších 30.

K další významné změně došlo v 5. století př. n. l., když státy Wu 吴国 *Wú Guó* a Jüe 越国 *Yuè Guó* na dalekém jihu náhle odmítly stát Čchu 楚国 *Chū Guó* jako hegemonu v jižní části Číny. Bylo to v době, kdy stát Ťin 晋国 *Jìn Guó* byl oslaben bratrovražedným bojem mezi mocnými šlechtickými rody, jenž ho nakonec rozdělil na tři mezi sebou bojující panství. Po porážce Čchu v roce 482 př. n. l. tak vyhlásil stát Wu hegemonství nejen nad jižní Čínou, ale dokonce i nad Čínou severní. Nadvláda Wu však velmi brzy skončila po útoku státu Jüe.

Následovalo půl století politických zmatků. Malé státy se staly kořistí velkých, zatímco ve velkých státech staré vládcy nahradili usurpátoři. Když chaos skončil, zůstalo sedm hlavních velmocí a několik menších. Jediným „starým“ státem bylo Čchu – Čao 赵国 *Zhào Guó*, Čan 韩国 *Hán Guó* a Wej 魏国 *Wèi Guó* vznikly po rozpadu státu Ťin, ve státě Čchi 齐国 *Qí Guó* usurpoval moc nový vládnoucí rod Tchien 田氏 *Tián shì* (proto se v tomto období mluví o Tchien Čchi 田齐 *Tián Qí* na odlišení od „starého“ Čchi) a Čchin 秦国 *Qín Guó* procházel problémy s následnictvím. Jižní stát Čchu s obyvatelstvem nečínského původu byl téměř kompletně asimilován do severní kultury (s výjimkou umění, literatury a folklóru).

Válečné střety mezi šesti či sedmi nejmocnějšími státy se vyostřily v dlouhém období boje o moc známém jako období Válčících států (Čan-kuo 战国 *Zhànguó*, 475–221 př. n. l.). Bylo to zároveň jedno z nejplodnějších a nejvlivnějších období čínských dějin. Zažilo nejen vzestup mnoha velkých filosofů čínské civilizace, včetně konfuciánských myslitelů Mencia 孟子 *Mèngzǐ* a Sün-c'a 荀子 *Xúnzǐ*, bylo rovněž svědkem ustavení mnoha vládních struktur a kulturních modelů, jež charakterizovaly Čínu na dalších 2000 let. Z válečných střetů vyšly nakonec vítězně dva státy, Čchin a Čchu. V roce 223 př. n. l. stát Čchin porazil stát Čchu a o

dva roky později vytvořil první sjednocenou čínskou říši.

Prudký rozvoj výroby související s objevením železných pracovních nástrojů, závlahového zemědělství a orby s pomocí tažného dobytka vedl v 8.–3. století př. n. l. k důležitým změnám v systému sociálně ekonomických vztahů. V důsledku rozvoje obchodu a zbožně peněžních vztahů vznikla v obcích majetková a sociální nerovnost, vytvořily se instituce pachtu a nájmu pracovní síly a v řemesle a obchodě se poprvé začali používat ve větší míře otroci. V 6.–5. století př. n. l. se v souvislosti se vznikem a šířením soukromého vlastnictví půdy vydělila

- 1) vrstva velkých vlastníků půdy,
- 2) vrstva svobodných, ale neplnoprávných drobných výrobců (samostatných rolníků a řemeslníků) a
- 3) vrstva pracujících, zbavených zcela nebo částečně vlastnictví půdy (rolníci, nájemní pracující, nevolníci, otroci apod.).

Pokrok ve výrobě a zemědělství provázený růstem obyvatelstva v období dynastie Čou se odrazil i v růstu měst. Zejména v severní Číně došlo v první polovině 1. tisíciletí př. n. l. k překotnému rozšíření městského způsobu života. Většina měst v tomto období byla centry městských států do doby, než byly vtěleny do vznikajících velkých států. Pod tlakem mocných sousedů či útočících kočovných kmenů se sídelní města často stěhovala. Hlavní města významných států období Válčících států již neřídka měla stovky tisíc obyvatel. Například Lin-c' 臨淄 *Línzī*, hlavní město státu Čchi 齐国 *Qí Guó* od roku 869 př. n. l., bylo ve 4.–3. století př. n. l. se 70 000 domácnostmi (asi 350 000 obyvatel) největším městem tehdejší Číny.

Doba Východní Čou. Období politické roztříštěnosti

To, že stát Čou po přeložení hlavního města na východ navzdory své vojenské a politické slabosti nezanikl, způsobily možná právě útoky státu Čchu na jihu a ohrožení ze strany barbarů Žung 戎 *Róng* na severu a západě. Vzhledem k tomuto dvojímu nebezpečí mohly totiž městské státy přežít jedině tehdy, když zachovávaly jednotu pod vedením čouských králů alespoň jako fikci a vzájemně se neničily. Avšak skutečná politická moc přecházela do rukou stále nezávislejších městských států a už několik desetiletí po přeložení hlavního města dynastie se začal vyvíjet nový politický řád – systém hegemónů. Titul „hegemon“ (*pa 霸 bà*)

se stal brzy označením vojensky a politicky nejvýznamnějšího a rodem Čou uznávaného vůdce států.

Hegemon svolával mezistátní shromáždění, urovnával neshody mezi státy a vedl vojenské kampaně proti nečínským kmenům. Mezistátní shromáždění se zpočátku konala při mimořádných událostech způsobených problémy s rostoucí mocí jižního státu Čchu. Postupně se však shromáždění stala pravidelnými a dobrovolné příspěvky se změnilly v povinný tribut dvoru hegemona. Nový systém států pod jednotným vůdcovstvím se vyvíjel nejen v severní Číně pod vedením státu Ťin, ale i v jižní Číně pod vedením státu Čchu. Další dva státy, Čchin a Čchi, i když neměly takovou moc jako mocné státy Ťin a Čchu, vstřebaly slabší sousedy do systému satelitních států. Některé z těchto států s růstem počtu obyvatelstva, hospodářského blahobytu, rozvoje techniky a společenské i vojenské organizace značně posílily a nakonec soupeření o hegemonii probíhalo pouze mezi několika nejsilnějšími státy.

První, kdo zasluhuje zmínku v tomto systému, je vévoda Čuang-kung ze státu Čeng (郑庄公 *Zhèng Zhuāng Gōng*, 757–701, vládl 743–701 př. n. l.). Tento panovník mladého, teprve v roce 806 př. n. l. založeného státu, sousedícího s doménou krále, dal jasně najevo, že respekt vůči rodu Čou po přeložení hlavního města silně poklesl. Když se totiž po letech privilegovaného postavení cítil být králem ponižován, poslal své jednotky, aby loupily úrodu na polích v královské doméně. Čouský král vytáhl proti státu Čeng s vlastními i spojeneckými vojsky, avšak utrpěl porážku, zatímco Čeng získal mezi státy nominální říše Čou vedoucí postavení, které si vévoda Čuang-kung dokázal vojensky zajistit. Ale nadvláda státu Čeng netrvala dlouho. Léta po vévodově smrti se vyznačovala slabostí královského rodu, boji mezi jednotlivými státy říše Čou a útoky cizích národů na státy na její periferii.

Teprve vévoda Chuan-kung ze státu Čchi (齐桓公 *Qí Huán Gōng*, vládl 685–643 př. n. l.) završil hegemoniální řád, který pak určoval politickou strukturu říše po přibližně dvě století. Stát Čchi měl dobré předpoklady, aby z něj vyšel silný vládce. Zabíral jih dnešní provincie Che-pej 河北 *Héběi* a sever a střed poloostrova Šan-tung 山东 *Shāndōng*, na východě a severu byl obklopen cizími národy, na západě hraničil s důležitým starým státem Lu. Měl kromě toho volný přístup k moři a bohatl rybolovem, dobýváním soli a obchodem se solí. Významné byly i reformy, jež vévoda Chuan-kung a jeho rádce Kuan Čung (管仲 *Guǎn Zhòng*, asi 730/720–645 př. n. l.) ve státě Čchi provedli. Už to, že vévoda vzal do svých služeb tohoto

může pocházejícího z obchodnických kruhů, může být vykládáno jako pokus spoléhat se spíše na osoby prostého původu než na šlechtice, a právě k tomu reformy směřovaly.

Stát Čchi tak jako první zlomil moc aristokracie, kdežto moc vládce, který se opíral o schopné lidi ze všech vrstev, posílil. Vévoda Chuan-kung a jeho rádce Kuan Čung kromě toho již v roce 680 př. n. l. rozšířili vojenskou povinnost na veškeré obyvatele hlavního města, takže měli pro četné války – vévoda Chuan-kung prý anektoval 35 sousedních států – mnohem větší rezervy ozbrojených sil. Takto zajištěn mohl vévoda Chuan-kung svolat představitele důležitých států na konferenci, nechat se zvolit hegemonom (667 př. n. l.) a krále z dynastie Čou přimět, aby jeho titul uznal. Na druhé straně se mohl chovat jako ochránce – třem státům říše Čou pomohl například odrazit útoky „barbarů“ ze severu a zastavil také expanzi mocného, několika nečínskými kmeny tvořeného státu Čchu z údolí řeky Jang-c’.

Ale systém hegemonů, který formálně sloužil upevnění vlády rodu Čou a opíral se, jak dokládá několik konferencí hlavních států, spíše o dohodu než o autoritu, nebyl ani za vévody Chuan-kunga do té míry institucionalizován, aby mohl fungovat bez vynikajících osobností. Po smrti Kuan Čunga nedokázal už vévoda Chuan-kung udržet stát pohromadě, a když brzy na to sám zemřel, začaly mezi jeho pěti syny spory o nástupnictví a stát Čchi hegemoniální vedení opět ztratil.

Další silný hegemón se objevil zhruba o půlstoletí později v osobě vévody Wen-kunga ze státu Ťin (晋文公 *Jin Wén Gōng*, 697–628, vládl 636–628 př. n. l.). V jeho případě byla bezprostředním důvodem k udělení titulu skutečnost, že podporoval jednoho z princů dynastie Čou v jeho úsilí o trůn. Moc státu Ťin, který se v roli ochránce královského rodu osvědčil již při přesunutí dvora na východ a postavení hegemona si udržel po více než osmdesát let, vzrostla však z dalekosáhlejších a hlubších příčin. V polovině 7. století byla například vojenská služba rozšířena i na rolníky z oblastí mimo hlavní město, takže trojnásobně velká armáda umožnila státu Ťin podrobit si asi desítku států. Prakticky zároveň proběhla radikální reforma příbuzenského systému, která značně oslabilu vedlejší linie panovnického rodu, zatímco příslušníkům neurozených vrstev otevřela cestu mezi elitu. Kromě toho došlo k asimilaci „barbarských kmenů“ Žung a Ti.

Během celého dlouhého období své hegemonie stát Ťin úspěšně bránil tomu, aby vliv jižního státu Čchu rostl na úkor států Sung 宋国 *Sòng Guó* a Čeng. Sám vévoda Wen-kung z

Ťinu se stal nejvýznamnějším ochráncem čouského krále. Mocenské nároky mezitím vznášely kromě státu Čchu také další státy ve vnějších oblastech říše Čou: na východě především znovu zesílení Čchi a na nejzápadnějším západě ležící Čchin, jehož jádro tvořila pravlast dynastie Západní Čou, oblast strategicky dobře chráněná přirozenými hranicemi od východu a z jihu jen obtížně přístupná horskými průsmyky a přitom díky své poloze v úrodném údolí řeky Wej i hospodářsky významná.

V 6. století př. n. l. se tedy nejvýznamnějšími politickými činiteli staly vedle státu Ťin také Čchin, Čchu a Čchi, zatímco vliv rodu Čou dále slábl. Současně se vytrácela představa, že cílem hegemoniální vlády je ochrana dynastie Čou. Také formální protiklad mezi Čou a „barbary“, rozhodující pro zahraniční vztahy v době dynastie Západní Čou, hrál stále menší roli. Stát Ťin mezitím rozšířil svou moc i nad „barbary“ Žung a Ti a etnicky smíšený jižní stát Čchu pronikl do některých bývalých území Čou. I další státy byly v 6. století př. n. l. zřejmě mnohonárodnostní, například na jihu ležící Wu a Jüe, které mezi sebou válčily a pro něž byl Čchu společným nepřítelem.

Odhlédneme-li od chronologie historických událostí, pozorujeme při synchronně systematickém pohledu na období Čchun-čchiou přinejmenším toto: Příbuzenský systém *cung-fa* („řád rodové linie“), který v době dynastie Západní Čou usnadňoval, ne-li přímo podmiňoval oddělení hlavní rodové linie v čele s králem od linií vedlejších, měl vliv i na vývoj uvnitř států a vztahy mezi státy. Vědomé či nevědomé přesvědčení panovnického rodu státu Čou o společném původu z klanu Ťi pravděpodobně nestačilo ve Východním Čou k udržení míru, nebylo převládající ideou nutnou ke vzájemnému porozumění.

I uvnitř jednotlivých států docházelo k prudkým bojům mezi hlavními liniemi a liniemi vedlejšími, tvořícími nižší šlechtu. Nejprudší boje probíhaly ve vzrůstajícím se státu Ťin. Tamní vévoda Sien-kung 晋献公 *Jìn Xiàn Gōng* (vládl 676–651 př. n. l.) povraždil všechny potomky dřívějších vládců, aby si sám udržel vládu, a vévoda Wen-kung zase žádnému členu vlastní rodiny nepřenechal jedinou funkci u dvora. Jinými slovy, v období Čchun-čchiou rostla moc vládců na úkor jejich bratrů a bratranců a důsledkem byl značný společenský pohyb. Na konci období Čchun-čchiou už téměř neexistovali ministři z vysoké dědičné šlechty. Tato místa zaujímalí profesionální správci, kteří byli vybíráni podle svých schopností z nižší šlechty (*š' 士 shì*) nebo z vrstvy neurozených. Tato počínající byrokratická forma vlády se v následujícím období Čan-kuo ještě upevňovala a dovršena byla v době císařství.

Dalším podstatným rysem společenského vývoje v období Čchun-čchiou bylo, že do armády byli stále častěji bráni příslušníci jiných národů, například stát Ťin najímal ochotně vojáky mezi „barbary“ Žung. Bylo rovněž dovoleno uzavírat smíšená mezietnická manželství – vévoda Sien-kung ze státu Ťin měl dokonce čtyři manželky z kmene Žung, z nichž jedna porodila budoucího vévodu Wen-kunga, který si zase vzal ženu z kmene Ti.

Z množství států, které tvořily říši Čou na počátku období Čchun-čchiou, jich zůstalo v období Válčících států jen málo. Vojenskou silou deseti tisíc válečných vozů jich disponovalo sedm. Oněch sedm mocných, rozlehlých států leželo na periférii říše (Čchi, Čchu, Jen, Chan, Čao, Wej a Čchin). Státům Čchi, Čchu a Čchin jsme se zde už věnovali, ke zbylým čtyřem jen stručně.

Nejmenší z velkých států, Jen 燕国 *Yàn Guó*, ležel na nejzazším severovýchodě, zabíral severní část dnešní provincie Che-pej, jihozápad Liao-ningu 辽宁 *Liáoníng* a severovýchod Šan-si 山西 *Shānxī*. Tato poloha mu poskytovala relativní bezpečí. Jeho hlavní město leželo nedaleko dnešního Pekingu. Státy Chan, Čao a Wej bývají někdy nazývány „tři Ťin“ (三晋 *Sān Jìn*), protože vznikly ze státu Ťin, v období Čchun-čchiou tak vlivného a zde již mnohokrát zmíněného (dělení proběhlo roku 453 př. n. l., uznáno čouským panovníkem bylo v roce 403 př. n. l.). Nejsilnější ze „tří Ťin“ byl Wej na území dnešního Che-nanu a jihovýchodě Šan-si. Měl dobré podmínky pro zemědělství, fungující systém zavlažování a několik obchodních center, avšak byl obklopen agresivními sousedy. Tuto nevýhodu stát Čao neměl – ležel dále na sever na území dnešního severního Šan-si, jižního Che-pej a severního Che-nanu. Chan, nejmenší ze „tří Ťin“, ležící v dnešním jihovýchodním Šan-si a centrálním Che-nanu, měl mocné sousedy a ochranu hledal v různých aliancích.

Stále se přeskupující vojenské aliance jsou typickým znakem období Čan-kuo. Ne náhodou pochází jeho čínské označení *cung cheng* 纵横 *zònghéng* („vertikální a horizontální osy“) z jazyka stratégů; ne náhodou vznikla důležitá díla čínské vojenské strategie v období Čan-kuo; ne náhodou patří k epoše Válčících států postava rádce putujícího ze státu do státu a nabízejícího své služby na různých dvorech. „Vertikální osy“ (*cung*), tedy spojení severu s jihem, byly aliance namířené proti státu Čchin, „horizontální osy“ (*cheng*) označovaly spojence na straně Čchin. Stejně jako státy vstupovali i putující politikové často jen do krátkodobých účelových svazků. Od tohoto termínu bylo odvozeno i jméno pro školu

diplomacie či stratégů (*cung-cheng-tia* 纵横 *zònghéng jiā*, doslova: „škola vertikálních a horizontálních aliancí“).

Například Čang I 张仪 *Zhāng Yí* (před 329–309 př. n. l.), významný představitel „horizontální osy“, sloužil dvakrát jako kancléř státu Čchin a dvakrát jako kancléř státu Wej. Su Čchin 苏秦 *Sū Qín* (380?–284 př. n. l.), představitel „vertikální osy“, nejprve marně nabízel své služby na dvoře státu Čchin a pak začal cestovat po ostatních šesti velkých státech a organizovat silnou ligu proti Čchin, která vydržela jedno a půl desetiletí.

Stát Čchin (do roku 221 př. n. l.)

Původ státu

Čchin patří k nejstarším státům říše Čou – za datum jeho založení je považován rok 897 př. n. l. Epoque označovaná jako dynastie Čchin (秦朝 *Qín Cháo*, 221–206 př. n. l.) naproti tomu trvala jen krátce, ale její význam byl obrovský, neboť v jejím průběhu se upevnil byrokratický systém, který se pak stal vzorem pro celou následující dobu císařství. Podobně jako rod Čou a další panovnické rody se i Čchin hlásil k mytickému původu. Vnučka legendárního vládce Čuan-süa 嫫嫫 *Zhuānxū*, vnuka Žlutého císaře, spolkla při tkaní vlašťovčí vejce, otěhotněla a porodila syna. Mezi jeho potomky byli muži, kteří pomáhali mytickým hrdinům Šunovi a Jüovi při potlačování velké povodně a krocení divoké zvěře. Za tyto zásluhy se jim dostalo klanového jména Jing 嬴 *Yíng* („zisk“, „nadbytek“).

V historické době, na začátku 9. století př. n. l., byl jistý Fej-c' 非子 *Fēizi* (zemř. asi 858 př. n. l.), jenž na vzdáleném západě choval a šlechtil koně pro rod Čou, odměněn malým lénem s názvem Čchin. On sám pak dostal nové jméno, vzniklé z označení léna a původního jména klanu: Čchin Jing 秦嬴 *Qín Yíng*. Původním sídlem raného Čchin bylo město Čchüan-čchiou 犬丘 *Quǎnqiū* na jihovýchodě dnešní provincie Kan-su.

Stát Čchin mnohokrát poskytl dynastii Čou vojenskou podporu. Čtvrtý držitel léna Čchin jménem Čchin Čung 秦仲 *Qín Zhòng* (vládl 844–822 př. n. l.) padl v boji proti západním Žungům jako spojenec Čou. Jeho nástupce vévoda Čuang-kung 秦庄公 *Qín Zhuāng Gōng* (vládl 821–778 př. n. l.) byl v tomto boji aktivní a díky jeho zásluhám bylo území Čchin značně rozšířeno. Skutečný mocenskopolitický vzestup rodu Čchin však začal roku 771 př. n. l. Když

tehdy členové rodu Čou prchali před aliancí odpadlých spojenců a „barbarů“, poskytl jim rod Čchin ochranu, dopravil je do jejich východního hlavního města a jako odměnu dostal další území. Jestliže dokáží osvobodit hlavní území Čou z cizí nadvlády, má jim toto území připadnout – prohlásil podle Š' ťi první král Východního Čou. Tentýž pramen mluví o tom, že vévoda Siang-kung z rodu Čchin 秦襄公 *Qín Xiāng Gōng* (vládl 777–766 př. n. l.), v pořadí šestý vládce státu Čchin, jako první z tohoto státu obdržel šlechtický titul od krále dynastie Čou a jeho stát byl uznán za hlavní vazalský stát čouské Číny.

Příslušníci rodu Čchin se tak stali jakýmsi místodržiteli, zastupujícími rod Čou, zatlačený na východ. Avšak na svém území dlouho nezůstali, nýbrž sami se přibližně v šesti vlnách postupně přesunuli na východ, kde nakonec v roce 350 př. n. l. založili blízko dnešního Si-anu hlavní město Sien-jang 咸陽 *Xiányáng*. Tento vývoj byl už dlouho připravován vojenskými výpady proti státům říše Čou na východě a na jihu, které probíhaly především za dlouhého a slavného panování vévody Mu-kunga 秦穆公 *Qín Mù Gōng* (vládl 659–621 př. n. l.) a byly namířeny hlavně proti státům Ťin a Čchu. Největšího územního zisku však dosáhl rod Čchin před koncem vlády vévody Mu-kunga v bojích proti „barbarům“. Jen v roce 623 př. n. l. se zmocnil „dvanácti států“ Žungů, nad nimiž si od té doby udržoval hegemoniální nadvládu.

S Žungy, s nimiž sousedil na severu a západě, musel stát Čchin bojovat nejen ve svých počátcích, ale ještě dlouho poté. Přitom nutně docházelo k určitému kulturnímu a snad i etnickému splývání, což je třeba mít na mysli, zdůrazňuje-li se opakovaně do jisté míry nečínský charakter státu Čchin. V pramenech je např. kritizována jeho kultura, podobná kultuře „barbarů“ Žung a Ti. Podobně se k němu stavějí i přistěhovalci – například Li S' 李斯 *Lǐ Sī* (asi 280–208 př. n. l.), kancléř Prvního císaře (v letech 246–208) pocházející ze státu Čchu, odsuzuje tehdejší hudbu a reformátor Šang Jang 商鞅 *Shāng Yāng* (390–338 př. n. l.), narozený ve státě Wej, prohlašuje, že před jeho působením se lidé ze státu Čchin nelišili od „barbarů“ Žung a Ti.

Reformy vévody Siao-kunga a jeho rádce Šang Janga

Vzestup rodu Čchin je nerozlučně spjat s reformami, které provedl vévoda Siao-kung 秦孝公 *Qín Xiào Gōng* (381–338, vládl 361–338 př. n. l.) v polovině 4. století př. n. l. a které historik S'-ma Čchien vyložil s pozoruhodným psychologickým citem. Vévoda Siao-kung prý

podceňování v kulturní a politické oblasti, jehož se mu dostávalo od ostatních vládců, kompenzoval tím, že slabým obyvatelům svého státu věnoval péči, jaká se čeká od kultivovaného, tedy nikoli barbarského panovníka. Další motiv jeho jednání spatřuje S'-ma Čchien ve snaze navázat na zmíněného vévodu Mu-kunga a „stát Čchin dále posilovat“. Vévoda svůj záměr propagoval uvnitř státu i mimo něj a sliboval vysoké postavení a léno každému, kdo přijde s dobrými plány.

Akce měla úspěch, mladý vévoda skutečně do tří let od nástupu do funkce našel rádce. Jmenoval se Wej Jang 卫鞅 *Wèi Yāng* a pocházel ze státu Wej; podle svého léna je však známější jako Šang Jang. Šang Jang byl kdysi ve službách státu Wej, avšak tam neměl možnost uskutečnit své myšlenky, zaznamenané v klasickém právnickém spise *Šang tün šu* 商君书 *Shāng jūn shū* („Kniha pána ze Šangu“), který se sice jmenuje podle něho, ale byl jistě sestavován po řadu let různými autory. Šlo o posílení hospodářské, politické a vojenské moci státu. Podle shrnutí v kronice *Š' tí* Šang Jang vybízel k reformě předpisů a trestních zákonů státu Čchin, zdůrazňoval význam zemědělství a radil, aby byla pomocí odměn a trestů zvyšována bojechtivost a obětavost vojáků. Poněkud podrobněji se o Šang Jangových návrzích zmiňuje jeho životopis obsažený v *Š' tí*, a vezmeme-li v potaz i „Knihu pána ze Šangu“, můžeme jeho opatření stručně shrnout do šesti bodů. (Nelze se ovšem domnívat, že šlo bez výjimky o myšlenky ve své době nové nebo ojedinělé.)

1. Šang Jangův nejvýznamnější požadavek se týkal oblasti práva – proto bývají jeho myšlenky redukovány na „legalismus“ (*fa-tia* 法家 *fǎjiā*). Stát Čchin měl zavést všeobecně závazný kodex trestních zákonů a přestat soudit podle společenského postavení obviněného, tedy opustit praxi typickou pro silně hierarchizovanou společnost a způsobující ve státě právní nejistotu a svévoli. Přestože to byl požadavek nejvýznamnější, právě on nepřinášel nic nového. Ve státě Čeng 郑国 *Zhèng Guó* byla totiž již v polovině 6. století př. n. l. zaznamenána na rituálních bronzových nádobách „Kniha trestů“ (čú *sing ting* 铸刑鼎 *zhù xíng dǐng*, „bronzová nádoba *ting* s tresty“). Na konci 6. století př. n. l. byl i ve státě Ťin publikován trestní kodex, opět na bronzových nádobách. Z téže doby je ve státě Čeng doložen první zákoník na bambusových úštěpcích. Značný vliv mělo i nedochované dílo *Fa ting* 法经 *Fǎ jīng* (Klasická kniha o právu) z doby kolem roku 400 př. n. l., které údajně napsal Li Kchuej 李悝 *Lǐ Kuī* (455–395 př. n. l.), legalistický ministr státu Wej.

2. Další Šang Jangova opatření se týkala hospodářství, zvláště podpory zemědělství. Stát Čchin se postupně rozšířil o oblasti místy jen řídce osídlené. Aby i ony přinášely zisk, musely být nejprve kolonizovány – k tomu účelu bylo třeba získávat obyvatele okolních států a zavést výhodný daňový systém. Bohužel právě o něm chybějí podrobné údaje. Musíme se spokojit s poznámkou v letopise Š' ťi, podle níž stát Čchin poprvé vybíral daň z pozemku v roce 348 př. n. l. Ale ani v tomto případě nešlo o opatření průkopnické. Stát Lu zřejmě již na začátku 6. století př. n. l. vytvořil stimuly ke zvyšování produktivity: stanovil pevné daňové sazby a umožnil převod pozemků.
3. Třetí skupina reforem vévody Siao-kunga a jeho rádce se týkala správní oblasti. Na rozdíl od ostatních států zavedl Čchin systém přímé státní správy a kontroly. V roce 350 př. n. l. bylo vytvořeno 41 „velkých krajů“ *tün* 郡 *jùn* (obvykle se překládají jako komandérie) spravovaných vlastními magistráty.
4. Centralizaci sloužilo dále sjednocení měr, vah a peněžního systému.
5. Velmi důležitým opatřením bylo zavedení principu vzájemného dohledu a kontroly v malých skupinách. Historik S'-ma Čchien považuje právě toto za charakteristický rys – uvádí jej totiž hned na začátku svého shrnutí Šang Jangových reforem. Lid byl rozdělen do skupin po pěti až deseti domácnostech, které nesly vzájemnou odpovědnost. Kdo zanedbal povinnost udat pachatele, riskoval život, zatímco za udání pachatele byla stanovena stejná odměna jako za zabití nepřítele a za ukrytí pachatele hrozil stejný trest jako za kapitulaci před nepřítelem. A tím se už dotýkáme dalšího významného opatření: odměn pro úspěšné válečníky. Opět už nezjistíme podrobnosti, ale doporučení, aby za uřezání určitého počtu hlav v boji byla udílěna vyšší hodnota a přidělen určitý počet otroků, mluví za všechno.
6. Za další významnou myšlenku Šang Janga bývá často považován negativní postoj k obchodníkům, kteří na rozdíl od rolníků nejsou produktivně činní. Ale to je nutno brát s rezervou. Ve skutečnosti stát Čchin uznával význam trhů pro fungující hospodářství stejně jako roli armády. Kromě toho archeologické nálezy právních textů prokazují zasahování státu do všech oblastí hospodářství a zřejmě i monopolizace většiny trhů.

Šang Jang, který ostatně podporoval také výstavbu Sien-jangu jako nového hlavního města, přirozeně narazil se svými reformami i na odpor. Zdá se, že mu někteří představitelé vyšší šlechty vytýkali, a to oprávněně, že svými plány porušuje tradici, ale nalezneme i diferencovanější údaje. Např. *Š' ti* (Historikovy zápisy) popisují, že v prvním roce po zavedení reformy lid hromadně protestoval, nicméně po deseti letech byl „velmi spokojen“. Neboť – jak stojí v proslulém líčení idylické Šang Jangovy doby – žádný předmět cestou ztracený si již nepřivlastnil nikdo nepovolaný, v horách nehrozilo nebezpečí přepadení, lidé žili v dostatku, byli stateční ve válce, ale soukromým sporům se neoddávali a v každé vesnici vládl pořádek.

Ale i za hranicemi státu vzbudily reformy respekt. Král dynastie Čou propůjčil vévodovi Siao-kungovi v roce 343 př. n. l. hodnost hegemona a ostatní státy mu musely vznést hold. V roce 338 př. n. l. vévoda Siao-kung zemřel a Šang Jang smrt svého příznivce dlouho nepřežil. Na vévodském dvoře bylo mnoho těch, kteří Šang Janga nenáviděli, včetně nového panovníka, který nařídil popravu Šang Janga a celé jeho rodiny. Údajně byl Šang Jang přivázan ke čtyřem vozům a roztržen (jeden z více než dvaceti trestů smrti ve státě Čchin).

Cesta ke sjednocení říše

Jen necelé století po Šang Jangových reformách nastala éra šestého nástupce vévody Siao-kunga. Jméno tohoto sjednotitele a pozdějšího Prvního císaře bývá udáváno jako Jing Čeng 嬴政 *Yíng Zhèng* nebo – podle jeho rodiště – Čao Čeng 赵政 *Zhào Zhèng*. Narodil se roku 259 př. n. l., králem se stal ve třinácti letech a roku 221 př. n. l. porazil v boji o nadvládu soupeřící státy. Následující shrnutí doby mezi reformami a sjednocením říše bude nutně vycházet z pohledu vítěze – státu Čchin. To ovšem neznamená, že jeho konečný úspěch byl nevyhnutelný, ani že všechna civilní i vojenská opatření nutno považovat za cílevědomé kroky. Pravděpodobně ani nápadná a v literatuře často uváděná skutečnost, že od Šang Jangovy doby získávali ve službě státu Čchin věhlas a vliv mnozí cizinci, není nějakým specifickým jevem.

Důsledek reformy je očividný. První nástupce vévody Siao-kunga ve třináctém roce své vlády (325 př. n. l.) odložil titul vévody a prohlásil se za krále (Chuej-wen-wang 秦惠文王 *Qín Huìwénwáng*), čímž si přivlastnil titul náležející do té doby výhradně panovníkovi dynastie Čou. Krátce před ním (337 př. n. l.) začali titul „král“ používat i vládci států Čchi a Wej a

postupně i další – nic nedokládá přesvědčivěji slabost dynastie Čou. Poněkud jiná situace byla ve státě Čchu, kde se prvním králem stal již roku 740 př. n. l. Wu-wang 楚武王 *Chǔ Wǔ Wáng*, který tak formálně vyhlásil nezávislost na dynastii Čou.

V roce 322 př. n. l. si stát Čchin dokázal vynutit vznik aliance a tím ukončil nadvládu státu Wej, kterou kdysi nastolil markýz Wen-chou 魏文侯 *Wèi Wén Hóu* (vládl 445–396 př. n. l.). V roce 318 př. n. l. odolal Čchin spojeneckým útokům států Chan, Čao, Wej, Jen a Čchi a jimi najatého kmene Siung-nuů a po dalších dvou letech (316 př. n. l.) dosáhl mimořádného úspěchu – zničením státu Šu 蜀国 *Shǔguó* (v dnešní provincii S'-čchuan) značně vzrostlo jeho teritorium a byl položen základ k dobytí státu Čchu. Roku 256 př. n. l. se začalo nedaleko dnešního Tu-ťiang-jenu 都江堰 *Dūjiāngyàn* v S'-čchuanu budovat pod vedením technického odborníka Li Pinga 李冰 *Lǐ Bīng*, tehdy čchinského guvernéra ve státě Šu, obří vodní dílo, které pak sloužilo k zavlažování polí v rovině kolem řeky Min 岷江 *Mín Jiāng* nedaleko dnešního města Čcheng-tu na území státu Šu a přineslo kraji velký hospodářský rozmach. Systém je dodnes funkční a tvoří jednu z důležitých ukázek starobylé čínské vynalézavosti a vyspělosti. Roku 2000 byl zařazen na Seznam světového dědictví UNESCO.

Za panování krále Wu-wanga 秦武王 *Qín Wǔ Wáng* (329–307, vládl 310–307 př. n. l.) útočil stát Čchin především na stát Chan. Následující éru krále Čao-wanga (též Čao-siang-wang 秦昭王 *Qín Zhāo Wáng*, 秦昭襄王 *Qín Zhāoxiāng Wáng*, 325–251, vládl 306–251 př. n. l.), trvající 56 let, členíme do několika etap. Přibližně první dvě desetiletí probíhala pod vlivem tehdy velmi silného státu Čchi, s nímž Čchin uzavřel v roce 288 př. n. l. krátkodobou alianci. Oba vládcí, východní a západní, se prohlásili za „Vznešené“ (*ti* 帝 *dì*), téhož roku však od tohoto titulu ustoupili. To je první použití termínu, který se o několik desetiletí později stal součástí titulu čínského císaře a zůstal jím až do konce císařství v roce 1911. Později (od roku 270 př. n. l.) král Čao-wang podléhal vlivu Fan Sueje 范雎 *Fàn Suī* (zemřel 255 př. n. l.), původem z Wej, svého prvního ministra (v letech 266–255), který zastával útočnou politiku vůči bezprostředním sousedům státu Čchin, dával přednost spojenectví se vzdálenějšími státy a zároveň radil k postupu proti příslušníkům dynastie Čou.

Konec dynastie Východní Čou a porážka šesti velkých států

Úspěch dal Fan Suejovi za pravdu, neboť se stal v roce 266 př. n. l. kancléřem státu Čchin, jemuž se později podařilo oslabit nadvládu státu Čao (260 a 256 př. n. l.) a zabrat území státu Chan (260/259 a 256 př. n. l.); dokonce i „vévoda Západního Čou“ (vévodství na části zbývajících území státu Čou) byl přinucen předat všechna svá města. O sedm let později, za krále Čuang-siang-wanga 秦庄襄王 *Qín Zhuāngxiāng Wáng* (281–247, vládl 250–247 př. n. l.), stát Čchin nakonec dynastii Východní Čou porazil (249 př. n. l.) a definitivně tím zpečetil její osud.

Poslední dějství vedoucí ke sjednocení říše začíná s nástupem krále Čenga 秦王政 *Qín Wáng Zhèng* (narozen 259 př. n. l., vládl 246–221 jako král, jako První císař 221–210 př. n. l.) (o něm jsme mluvili dříve). A podobně jako byly úspěchy vévody Siao-kunga nemyslitelné bez jeho rádce Šang Janga, i král Čeng vděčil za své úspěchy svému kancléři Lü Pu-wejovi 吕不韦 *Lǚ Bùwéi* (asi 290–235 př. n. l.) a především ministrowi vnitra a pozdějšímu kancléři Li S'ovi (asi 280–208 př. n. l.) ze státu Čchu.

Stále spletitější politická hra vytvářela takové množství nejrůznějších variací a kombinací, že docházelo ke zcela neočekávaným zvratům a překvapivým řešením. Svědčí o tom i kariéra Lü Pu-weje, který se stal zhruba sto let po Šang Jangovi čchinským hlavním ministrem a sloužil otci pozdějšího Prvního svrchovaného císaře Čchinů i jemu samému. Lü Pu-wej se někdy před rokem 260 př. n. l. odebral do státu Čao, aby navštívil I-žena 异人 *Yìrén* (280–247 př. n. l.), jednoho z dvaceti synů tehdy čchinského korunního prince, pozdějšího krále Siao-wena (秦孝文王 *Qín Xiàowén Wáng*, 302–250, vládl 3 dny v září 250 př. n. l.), a to ještě od jeho druhé manželky, kterou princ neměl příliš v oblibě. Za těchto okolností bylo naprosto nepravděpodobné, že by se I-žen mohl někdy dostat na čchinský královský trůn. Spíše se dalo očekávat, že jako rukojmí při silících čchinských útocích přijde pro výstrahu o život. Lü Pu-wej byl tehdy asi jediný, kdo uvěřil v nemožné a na I-žena vsadil. Věnoval mu větší částku peněz a I-žen ve své tísnivé situaci považoval jeho dar za šlechetný čin. Zřejmě při této příležitosti přislíbil Lü Pu-wejovi vysokou hodnost i úřad, kdyby se snad stal čchinským králem.

Lü Pu-wej pak pokračoval ve svém promyšleném plánu. Odebral se na čchinský dvůr a tam se výmluvnými slovy i cennými dary pokusil přesvědčit milovanou první manželku prince Siao-wena, aby přijala I-žena za vlastního syna. Ukázalo se, že ani nemusel vyvíjet velké úsilí.

Princezna se totiž již delší dobu strachovala, že by jí bezdětnost mohla manžela odcizit a vzdálit, a nyní se možná konečně nabízelo dobré řešení. Tato kalkulace vyšla skvěle. Siao-wen nejenže tento návrh radostně přijal, ale dokonce ustanovil I-žena korunním princem. Siao-wen nakonec zemřel pouhé tři dny po nastoupení na trůn (250 př. n. l.) a novým králem se stal I-žen jako král Čuang-siang-wang 秦庄襄王 *Qín Zhuāngxiāng Wáng*. Na Lü Pu-wejovy služby nezapomněl, jmenoval ho markýzem z Wen-sinu (文信侯 *Wénxìn Hóu*) a ustanovil hlavním ministrem.

V roce 246 př. n. l. se na čchinském dvoře setkali dva muži, kteří pak spolu přes třicet let určovali osudy Číny. Některé rysy jejich společného díla se v průběhu dalších dvou tisíciletí více či méně výrazně projevovaly ve státoprávním uspořádání celého čínského impéria. Jeden z nich se jmenoval Li S', druhý král Čeng, pozdější První císař Čchinů.

Li S' byl tehdy už zralý, více než třicetiletý muž. Vyznačoval se pronikavým intelektem, absolvoval solidní filosofické vzdělání, byl skvělý stylista a obratný řečník. Kromě toho vynikal nesmírnou ctižádostí. Na čchinském dvoře zastával však pouze místo nevýznamného úředníka. Král Čeng v té době mužem vlastně ještě ani nebyl. Bylo mu tehdy pouhých čtrnáct let, svou životní filosofii si teprve vytvářel. Zato byl králem mocného státu Čchin.

S plným uskutečňováním Li S'ových rad však musel král Čeng ještě nějaký čas posečkat. Teprve v roce 238 př. n. l. dosáhl totiž věku, kdy se podle tehdejších zvyklostí mohl „opásat na znamení dospělosti a na hlavu si vsadit čapku muže“. Do té doby čchinský stát převážně spravoval hlavní ministr Čengova otce Lü Pu-wej.

Nyní se hlavní ministr stal první velkou překážkou, kterou musel mladý král překonat, aby se mohl stát vladařem podle svých a Li S'ových představ. V roce 237 př. n. l. zbavil hlavního ministra Lü Pu-weje jeho úřadu a hodnosti a poslal ho do vyhnanství ve vzdáleném Luo-jangu. Do vyhnanství vypověděl také všechny významnější Lü Pu-wejovy přívržence. A dal přitom jasně najevo, že podobně, nebo ještě hůře skončí v budoucnu všichni další potenciální odpůrci. Dva roky nato Lü Pu-wej spáchal sebevraždu.

Je třeba zdůraznit, že k poslední fázi sjednocování patřila kromě vojenských i hospodářská opatření. Právě na začátku vlády krále Čenga začal totiž odborník na vodní stavby Čeng Kuo 郑国 *Zhèng Guó* ze státu Chan (další cizinec ve službách státu Čchin) budovat v centrálních oblastech státu v provincii Šen-si rozsáhlý systém kanálů, jímž byly

zúrodněny desetitisíce hektarů půdy na sever od řeky Wej, což pro hospodářství znamenalo neobyčejný přínos.

K nejdůležitějším vojenským krokům sáhl budoucí císař teprve později. Během jediného desetiletí bylo s mimořádnými ztrátami na obou stranách zlikvidováno šest velkých států: roku 230 př. n. l. padl Chan, 228 Čao, 225 následoval Wej, 223 Čchu, 222 Jen a konečně roku 221 př. n. l. si stát Čchin podrobil šestého rivala, stát Čchi. Je pozoruhodné, že pozdější První císař všech těchto šest velkých vojenských akcí odůvodnil, avšak jeho argumenty se lišily od těch, jimiž se kdysi rod Čou snažil legitimizovat porážku dynastie Šang. Zatímco tehdejší vítěz se zaměřil na morální pochybení posledních vládců rodu Šang a nadto se odvolával na pověření nebes, První císař uváděl na obhajobu svého postupu především právní důvody. V podstatě tvrdil, že všech šest králů porušilo platné smlouvy, a proto byli potrestáni, zatímco pro obyvatele podrobených a k říši přiřazených států však neměl ani slovo výtky.

Tato okolnost se zdá být v jistém protikladu ke skutečnosti, že si boje rodu Čchin vyžádaly vpravdě krvavou daň. Věříme-li pramenům, pak bylo při útoku na stát Chan roku 256 př. n. l. zabito 40 tisíc nepřátel, při útoku na Čao téhož roku dokonce 90 tisíc. Už o půl století dříve pobili vojáci státu Čchin 82 tisíce mužů vojsk protičchinských spojenců a v roce 260 př. n. l. padlo u Čchang-pchingu (dnešní Kao-pching 高平 *Gāopíng*, provincie Šan-si), v jedné z nejkrvavějších bitev období Válčících států (长平大战 *Chángpíng dàzhàn*, 262–260 př. n. l.), na straně státu Čao dokonce více než 450 tisíc bojovníků (stát Čchin ztratil na 250 tisíc mužů). V součtu si expanze státu Čchin vyžádala přes jeden a půl miliónu životů, nepočítaje v to ztráty samotného Čchin, jež nebyly nikde vyčísleny. Je to údaj neuvěřitelný a skutečně se o jeho spolehlivosti pochybovalo. Argumentovalo se např. tím, že za Napoleonova tažení do Ruska v roce 1812 padlo „pouze“ 50 tisíc mužů a že vysoké číselné údaje v čínských pramenech jsou notoricky nespolehlivé. Jakkoli logicky zní i námitka, že takové oslabení by bylo ohrozilo politické a ekonomické přežití státu, musíme vycházet z toho, že ztráty na všech stranách byly mimořádné.